

DOI: 10.33310/2518-7813-2019-66-3-186-190
УДК 808.1

Ольга ПЕТРЕНКО

кандидат мистецтвознавства, доцент,
Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
м. Миколаїв
e-mail: olpe@i.ua

МУЗИЧНИЙ КОД ПОЕЗІЇ ДМИТРА КРЕМЕНЯ

У статті йдеться мова про роль музичних образів в поезії Дмитра Кременя. Предмет дослідження – музичний код, який присутній в текстах багатьох творів поета. Музичні знаки, символи, посилення відіграють значну роль в лексиці, фразеології, інших засобах поетичної виразності. Коди впізнання – це предметний рівень знакової системи поезії Дмитра Кременя. Він включає широке коло понять, пов'язаних з мистецтвом звуків. Коди сприймання в поезії Дмитра Кременя – це змістовні навантаження текстів, його семантичні складові, які виокремлюють глибинні смисли текстів. Музичний код поезії засвідчує розуміння творів поета в глибоко метафоричному значенні.

Ключові слова: музичний код, поезія Дмитра Кременя, музичні знаки й символи, декодування, музичний тезаурус, код впізнання, код сприймання.

Художня рецепція поетичних творів Дмитра Кременя засвідчує емоційне багатство й експресію, походження яких можна пояснити специфічним відчуттям картини світу, де слово взаємодіє з широким колом художніх образів і асоціацій. Тонке відчуття мистецтва є природним для Дмитра Кременя, досвід якого в цій галузі вельми значний. З 1979 по 1991 рр. він був членом художньої ради Миколаївського обласного управління культури, зокрема, брав участь у конкурсних оглядах музичних програм Миколаївської обласної філармонії, виступів колективів Миколаївського об'єднання музичних ансамблів тощо. В публіцистичному доробку Дмитра Кременя численні інтерв'ю з відомими музикантами-виконавцями, серед яких Василь Зінкевич, Назарій Яремчук, Іван Попович, Софія Ротару та багато інших. Не випадково в поетичному доробку Дмитра Кременя присутній широкий спектр музичних образів, що надихає композиторів до музичних інтерпретацій. Більше двох сотень пісень на слова Дмитра Кременя створила заслужена діячка мистецтв України Тетяна Ярова. Концерт до 35-річчя творчої співпраці поета й композиторки відбувся в грудні 2015 р. і став подією культурного життя Миколаївщини [1]. Кращі пісні, створені в цьому тандемі, прозвучали на концертній презентації третього ліцензованого диску «Тетянин день» 26 січня 2017 р. в концерт-холі «Юність» (м. Миколаїв) [2]. В різні часи тексти поета музично опрацьовували Олександр Нежигай (м. Дніпро), Анатолій Миронов (м. Париж, Франція), миколаївські композитори-аматори Євгеній Долгов, Олександр Дзюбинський. Багата асоціативними зв'язками з музикою поезія Д. Кременя націлює на створення літературно-мистецьких проектів. Протягом 2017 – 2019 рр. відбулися заходи «Небесне і земне», «І світла музика звучить над ветхі батьківські пороги»,

«Світло творчості ювілярів-краян», «О жінко, дамо серця», де звучала музика академічних жанрів, співзвучна поетичним образам митця.

Музикою пронизаний весь поетичний доробок Дмитра Кременя, зрозуміти який неможливо без знання музичного коду, присутнього в багатьох текстах. Розкрити багатозначну роль музики в поезії Д. Кременя, – образну, символічну, метафоричну, композиційно-драматургічну, – можливо лише за умов комплексного підходу, здатного висвітлити авторський концепт смислового навантаження у співвідношенні лексичних, фразеологічних, семантичних та інших показників. Декодування образного змісту творів поета як предмету мистецтвознавчого дослідження знаходиться в проблемному полі аналізу музичного компоненту текстів, завдяки чому можна усвідомити процеси породження поетичних смислів. Методи аналізу музичної семантики текстів, їх художньо-образної поетики постають ключем дешифровки змісту творів Дмитра Кременя. В даному ракурсі сформовано мету дослідження – довести багатомірність використання музичних знаків у поезіях Дмитра Кременя як прояв специфічного музичного коду. Завдання:

- обґрунтувати методологічні підходи аналізу поетичних текстів Дмитра Кременя, пов'язаних з музичними образами, знаками, символами;
- з'ясувати функції музичного коду в окремих текстах.

В сучасних науках про літературний текст як знакову систему перспективними залишаються семіотичні принципи, сформовані Ч. Пірсом. На сьогодні в сфері гуманітарних знань семіотика представляє широке проблемне поле дослідження процесів функціонування знаків і символів. Відомо, що будь-який код передбачає систему

правил організації художнього твору, за допомогою яких текст має бути сприйнятним. Передача інформації поетичною мовою відбувається комплексно і кодову основу складають мовні одиниці поетичного тексту – лексика, фразеологія, ідіоми тощо. Специфіка музичного коду у вербальному тексті поетичного дискурсу проявляє себе, поперше, – через використання вербалізованих знаків музичної мови, певних звукових образів, по-друге, – в авторських інтенціях як націленості на комунікаційний процес, який має породжувати смисли. Крім того, музикальність тексту здатна проявляти себе на різних рівнях поетичної форми – в засобах структурування, композиційних особливостях, в асонансах, алітераціях, ритмічній організації тощо. В такий спосіб можна виділити коди впізнання й коди сприймання, що передбачає наявність предметного означення та смислового поля, в якому діють складові музичного коду.

Свого часу завдяки розробкам Ф. де Соссюра, Ч. У. Морріса, В. Виноградова та ін. методи занурення у системи кодифікації отримали ґрунтовне висвітлення в семіотіці. На сьогодні – це опрацьована система аналітичних підходів. В даному ракурсі можна позначити первинний процес декодування будь-якого тексту як знакової системи, а саме, виокремлення його рівнів – предметного, синтагматичного та смислового, що утворює концепт як змістовну категорію у поєднанні результатів процесів пізнання, сприймання й осмислення того, що стоїть за знаком.

Знайомство з предметним світом поетичних текстів Д. Кременя включає широке коло понять, пов'язаних зі світом звуків. В цьому рядку назви музичного інструментарію («скрипка», «альт», «віолончель», «контрабас», «рояль», «фортепіано», «піаніно», «орган», «саксофон», «труба», «корнет-а-пістон», «флейта», «гобой», «валторна», «акордеон», «кіфара» тощо), жанрові позначення вокальної («романс», «вокаліз», «пісня», «мадригал»), інструментальної («симфонія», «соната», «ноктюрн», «рапсодія»), танцювальної музики («вальс», «танго», «менует», «полонез»), певні музичні знаки й символи («октави», «ноти», «гами», «мотив», «мелодії», «скрипковий ключ»), звукові образи урбаністичного середовища («рев літака»), голоси природи (співи птахів, шуми хвиль тощо). В поетичній лексиці окреме місце посідають сакральні символи, пов'язані зі звуковими образами – церковними дзвонами, молитвами, канонічними співами східнослов'янської та західноєвропейської традицій (зокрема, «Deprofundis», «хорали»). До цього ряду належать твори, у назвах яких є символіка богослужбових дійств із притаманною їм кодифікованою системою піснеспівів («Літургії трав і небесних птахів хорали»,

«Чорна меса», «Реквієм по вузькоколіїці», «Реквієм о римській когорті», «Малий реквієм», «Сентиментальний реквієм по Марії Музиці»).

Наданий перелік предметних позначень демонструє широкий музично-лексичний тезаурус поетичного слова Д. Кременя, який засвідчує широту загальнокультурних посилань. Проте музичні знаки й символи в кожному окремому тексті виконують свої функції, з'ясувати які можливо лише в загальному контексті поетичного твору, занурюючись в його смисли.

Додаткові акценти музично-понятійного тезаурусу виникають тоді, коли музичні знаки утворюють певні мовленнєві звороти, що набувають значення метафор («Замурована музика», «Впала музика з неба і сім її нот...», «Октави солодкого літа», «Літанії літ»), образно-поетичних зіставлень («Музика із-за кадру», «Голос із-за кадру», «Скрипка з того берега»), епітетів («Бджолина елегія», «Архангельська труба в джаз-бенді», «Ольвійська кіфара»). У подібних назвах відчутно смислову напругу, що налаштовує на рефлексію.

Музичні знаки в текстах Дмитра Кременя передбачають обізнаність широкого кола звукових асоціацій, які поет інтерпретує з позицій власного ціннісного ставлення до них. Так, зміст вірша «Місячна соната» можна тлумачити як рефлексію образу «безсмертної коханої», що геніально відтворив Л. ван Бетховен у фортепіанному творі «Соната для фортепіано № 14 до-дієз мінор, ор. 27, № 2 (Quasifantasia)». Цей художній образ постає для поета важливим імпульсом досягнення вічної таємниці «великої Планети Любові». Музичним рефреном через поетичний твір проходить опоетизований образ високого почуття: «Ми жили на високій зорі. Крила «Місячної сонати» понад нами ширяли вгорі...», «Як знати... Коли спогад далекий майне, крила «Місячної сонати» б'ють по серцю мене!». Лірична кінцівка вірша за своєю інтонаційною будовою «дроблення» на синтагми-слова відтворює враження «розчинення» звуків у безмежному просторі тиші, саме подібний ефект завершення музичної побудови присутній і в творі Бетховена у його завершенні («pianissimo» аж до поступового зникнення звуків) і аналогію цьому можна відчутти у змісті поетичного тексту та його структуруванні:

*«Але я допливу до безкраю,
Звідки ти погукаєш мені.
І горю, і горю, і згоряю
на сонатнім...*

на срібнім...

вогні...»

Художній образ у вірші «Шопен. Вальс меланхолійний» Дмитра Кременя пов'язаний із музикою Вальсу Шопена № 3, про що свідчить авторське

посилання у поетичному тексті. Лірико-філософська ідея твору полягає у розкритті гра-ней буття, де відчутно перетин образів споглядання («Листя у вальсі кружляє вже») і гротеску («де Грей Доріан на портреті, де регім осінніх нірван...»), драми («Б'є нам прибоєм у груди меланхолійний вальс») і трагедії («А інколи вмерти, щоб жити під траурний цей мотив»).

Уособленням безумовно прекрасного й досконалого для поета стає феномен постаті В. А. Моцарта: «світоч моцартіанства, мов сяйво свічі» (див.: Симфонія „Сад“. VIRisoluto. Собор Саду). Ім'я великого віденця позначено у назвах віршів «Моцарт – геній», «Футбол під музику Моцарта», де зовнішнє предметне означення лише націлює на коди сприймання. В даних поетичних текстах одним із методів аналізу постає синтагматичний принцип, який дозволяє виділити сполучення інтонаційно-лексичних утворень, пов'язаних із музичною семантикою. На співставленні двох синтагм, несумісних за смисловим навантаженням, побудовано перші рядки вірша: «Моцарт – геній. Та у спільній ямі...». Смислове поле формується у колі роздумів про сенс духовного надбання генія та про парадокси реалій буття.

У вірші «Футбол під музику Моцарта» розмисли поета набувають болючого відтінку. Поетика твору побудована на смислових зіставленнях, де «музика Моцарта» символізує категорію «високого», а «футбольний матч» – «банального», не сумісного з музикою генія. Синтагматичний принцип підходу до аналізу цього тексту, обумовлений його структурою, в якій втілено принцип співставлення двох відчужених образів («Понад стадністю стадіонів – Сто самотнє твоє ім'я...»). Дроблення тексту в наступних рядках на окремі слова-синтагми драматично загострює образний зміст.

*«...І літає мотив бездомний,
Моцарт,
янгол,
футбольний м'яч!»*

Смислове тлумачення даного фрагменту знаходиться в межах рефлексії понять «самотності», «бездомності», незахищеності того, хто став символом вічно прекрасного, тому невидимий образ Моцарта постає поряд з образом невидимого світу янгола. В такий спосіб музичний код формує смислову доміанту тексту – трагедію самотності генія музики, який належить неземним, а янгольським світам.

Бетховен, Шопен, Моцарт, – це імена-символи світової музичної культури, які в тезаурусі поетичних текстів Дмитра Кременя посідають значне місце. За цими предметними позначеннями криється великий світ художньо-образного узагал-

нення й лірико-філософських роздумів, які набувають кодового значення.

Ознайомлення з поезією Дмитра Кременя доводить, що лейтмотивом багатьох його текстів проходить образ скрипки, який набуває різних смислових відтінків.

Звуки скрипки виспівують відчуття щастя у вірші «Богема»:

*«А в нічному саду –
Як там скрипка виспівує, Боже.
Я кохану веду
Тут на подіум, ніби на ложе...»*

Скрипкова гра породжує асоціації з весняним пробудженням природи (вірш «Весна на Слобідці»), з образом музиканта-скрипаля, якого автор розуміє як «пророка», «провидця», «чародія»:

*«На границі поезії й прози
Пролетять наші юні роки.
Але знов слобідські віртуози
Каніфоллю власкавлять смички.
Музиканти, пророки й провидці,
Зачаруйте мене від біди...»
«...Не соромся, мій брате скрипалю,
В руки скрипочку, скрипку візьми»*

Асоціативний акцент – «скрипка – весна» – присутній в цитаті з «Хоральної меси пам'яті художника Ференца Семана»: «Мотивом юності й любові співає скрипка у весні...»

Уточнюючий епітет «циганська скрипка» надає експресивності в різних поетичних текстах: «Старий циган на скрипці грає про наше щастя і жалі» [«AnnoDomini “Господнє літо в Україні”»], «...Пропадає Україна, та гуляє Січ одна. Там циганська скрипка грає, там в одно – і день, і ніч...» [«Манускрипт о часі Бузької Січі, розказаний богомазом Андрійком і записаний самовидцем Миколкою»].

Звукові алюзії скрипкової гри й шуму морської стихії утворюють гармонійний «безжурний» образ у поліфонічному поєднанні

*«На дні ночей моїх скрипка грає
Про все, що було у недавнім давно.
А море співає, море бушує безкрає,
Це катер «Меркурій» співає безжурну
Мелодію моря без горя й журби»*[збірка «Скрипка з того берега»].

Дещо інші смисли поетичних образів, пов'язаних зі скрипкою, втілюють почуття невимовного жалю, неймовірної скорботи. В такому контексті щемливим образам поет протиставляє музику І. С. Баха, яку розуміє як символ вічної краси, досконалості й людяності:

*«Які ці скрипкові жалі,
Стоїть при душі костюмаха...
Не вбий!
Дай пожить на землі,*

Де дівчинка гратиме Баха...»[«Симфонія „Сад”
V Мототекст про Мотто].

Образи плачу й журби відтворено в текстах,
де йде мова про скрипалів-жебраків, що грають на
вулицях сучасного цивілізованого міста:

*«А на вулиці плаче жебрак,
У фрази й манищі,
Біля ніг його – чорний футляр,
І скрипка в футлярі, і смик...*

*...В якій се тональності плаче старий чоло-
вік?»* [Симфонія «Сад». VI Risoluto. Собор Саду].

Аналіз поетичних текстів Дмитра Кременя
дозволяє виокремити значення поняття «музика»
в різних змістовних наповненнях. Так, у віші
«Бетховен» поет наголошує на цінності музики як
особливої мови, позбавленої слів, але наділеної
можливостями втілювати емоційно-сміслову ба-
гатство, а тому здатною бути мовою янголів:

*«...Хай музика забуде про слова
Пеани склу, бетону і залізу.
Не буде нас. А музика права
У янгольським диханні вокалізу».*

З образом янгола у свідомості поета асоцію-
ється спів відомої виконавиці українських народ-
них пісень Ніни Матвієнко, яка стала символом
українства в сучасному культурному просторі:

*«Доки живе Україна,
Доки земля жива,
І Матвієнко Ніна –
Янгол земний –
Співа!»*

У творі «Одіссей у пустелі» рефлексії поета
засвідчують, що музику він розуміє як духовний
універсум, онтологічно пов'язаний з глобальними
філософськими категоріями простору і часу, наді-
лений могутньою емоційною силою катарсису,
духовного піднесення:

*«Музика нас у незнане вела,
Музика стріне в юдолі пречорній.
Музика, музика, музика – ти!
Даждь мені днесь хоч окрайчик із ноти:
Ноти надії, і муки, й скорботи,
Більше цю муку мені не знести!»*

У змісті «Елегії» поет ставить питання про
сенс музики в житті людини:

*«Від самоти до суєти,
Чому так серце краєш ти,
Чому крайнебо це палає?
Чому полин мені гірчить?
І тільки
Музика звучить,
І тільки – музика лунає?»*

В ряді текстів Дмитра Кременя знаходять
втілення ностальгічні мотиви засобами музичних
аналогій та послань. Так, у вірші «Строфа» подіб-
ного змісту набуває образ легендарного скрипаля

Паганіні:

*«У вечірнього лісу пагілли,
Птахо щастя, ти завше сама,
Мов єдина струна Паганіні
Понад світом лунає, сумна...»*

Деякі тексти поета відтворюють персоніфіко-
вані образи сучасників, доля яких пов'язана з мис-
тецтвом звуків. Твори подібного направлення
мають певний сюжет і фабульну основу, канва
яких стає приводом для роздумів про сенс життя
відомих музикантів (вірші «Соло», «Похвальне
слово акордеону»). Окремо можна виділити тво-
ри, де образ пересічного вчителя музики постає
предметом глибоко відчутих роздумів («Марія
Музика», «Учитель музики»).

Проблема з'ясування ролі й значення музич-
ного коду в поезії Дмитра Кременя, яка тільки
окреслена в даній статті, потребує подальшого
опрацювання. Дана розвідка – це тільки поперед-
ній огляд поетичних текстів Дмитра Кременя з
позначеної точки зору, який дозволяє зробити
певні висновки.

По-перше, музичний код постає багатомір-
ною системою, в якій поняття «музика» виступає
в ролі концепту як сукупності змістовних знаків
та їх смислових значень.

По-друге, інструментом аналізу в процесі де-
кодування постають методологічні підходи до
тексту як знакової системи, в межах якої діють
коди впізнання й коди сприймання. Коди-
впізнання, – це прізвища композиторів, назви му-
зичних творів, жанрові знаки та інші предметні
характеристики. Коди сприймання – це смислові
навантаження текстів, його семантичні складові,
які націлюють на тлумачення. В процесі декоду-
вання поезій Дмитра Кременя можна виявити
глибинні смислові навантаження музичного коду,
з одного боку, – як втілення категорій високого,
піднесеного, цінного й вічного в загальнолюдсь-
кому розумінні, з іншого, – як символ позаматері-
ального, містичного, мовою якого володіють ян-
голи – символи безгрішного світу.

По-третє, музичний код націлює на філософ-
ські роздуми, сприяє поглибленому сприйманню
поетичних образів, загостренню ліричних почут-
тів, зокрема, ностальгічних, меланхолійних, спо-
глядальних тощо. Музичний код поезії Д. Кременя
засвідчує розуміння музики в глибоко метафори-
чному значенні, а утворені мистецькі паралелі
сприяють подальшому зануренню в зміст.

Високе й низьке, потворне й прекрасне, небе-
сне і земне, – це образно-сміслові категорії поезій
Д. Кременя, зрозуміти які можна шляхом осягнен-
ня музики поетичних текстів і поетики музичних
образів, наділених кодовими значеннями.

Список використаних джерел

1. Петренко О. Синергія пісенної ниви Тетяни Ярової та Дмитра Кременя. Музика. Інтернет журнал. 9 лютого, 2016. Режим доступу: <http://mus.art.co.ua/>
2. Петренко О. Пісенні обрії Тетяни Ярової / Музика. – 2017. – №2. – С. 46 – 47.

References

1. Petrenko O. Sinerhiya pisennoyi niwi Tetyani Yarovoyita Dmitra Kreminya. Musika.Internet jurnal. 9 lyutoho, 2016. Rejim-dostupu: <http://mus.art.co.ua/>
2. Petrenko O.Pisenniobrii TetyaniYarovoyi / Musika – 2017 – № 2. – С. 46 – 47.

Ольга ПЕТРЕНКО. Музыкальный код поэзии Дмитрия Кременя

В статье идет речь о роли музыкальных образов в поэзии Дмитрия Кременя. Предмет исследования – музыкальный код, который присутствует во многих произведениях поэта. Музыкальные знаки, символы, ссылки играют значительную роль в лексике, фразеологии, других способах поэтической выразительности. Коды узнавания – это предметный уровень знаковой системы поэзии Дмитрия Кременя. Коды восприятия в поэзии Дмитрия Кременя – это содержательные нагрузки текстов, его семантические составляющие, которые выделяют глубинные смыслы текстов. Музыкальный код свидетельствует о понимании произведений поэта в глубоко метафорическом значении.

Ключевые слова: музыкальный код, поэзия Дмитрия Кременя, музыкальные знаки и символы, декодирование, музыкальный тезаурус, коды узнавания, коды восприятия.

Olha Petrenko. Music code of poetry Dmitry Kremen

The article deals with the role of musical images in the poetry of Dmitry Kremen. The subject of study is the music code, which is present in many works of the poet. Musical signs, symbols, links play a significant role in vocabulary, phraseology and other ways of poetic expressiveness. Familiarity with the subject world of D. Kremen's poetic texts includes a wide range of concepts related to the world of sounds.

The additional accents of a musical-conceptual thesaurus arise when musical cues form certain speech turns that acquire the meaning of metaphors. Musical signs in the lyrics of Dmitry Kremen imply awareness of a wide range of sound associations, which the poet interprets from the standpoint of his own value attitude to them. Beethoven, Chopin, Mozart are the names-symbols of the world music culture, which occupy a significant place in the thesaurus of Dmitry Kremen's poetic texts. Behind these subject designations lies the vast world of artistic and figurative generalization and lyrical and philosophical reflections that are gaining coded meaning. Familiarity with the poetry of Dmitry Kremen proves that the leitmotif of many of his texts is the image of a violin, which acquires different semantic shades.

Thus, in Beethoven's poetry, the poet emphasizes the value of music as a special language, devoid of words, but empowered to embody emotional and semantic richness, and therefore capable of being the language of angels.

Music code the poetry of Dmitry Kremen is a multidimensional system in which the concept of "music" acts as a concept as a set of meaningful characters and their semantic meanings.

In the process of decoding Dmitry Kremen's poetry, one can discover the deep semantic loads of the musical code, on the one hand – as the embodiment of the categories of high, sublime, valuable and eternal in the human sense, on the other – as a symbol of the extra-material, mystical, language of which the angels speak.

Decoding the poet's texts is the process of extracting recognition codes and perception codes.

The codes of perception in the poetry of Dmitry Kremenya are meaningful loads of texts, its semantic components, which highlight the deep meanings of texts. Through the musical code, the poet embodies the content of the categories of the sublime and the beautiful. The music code shows the understanding of poetry of Dmitry Kremenin a deeply metaphorical sense.

Key words: musical code, poetry of Dmitry Kremen, musical signs and symbols, decoding, musical thesaurus, recognition codes, codes of perception